

**MTTDA KATTA VA TAYYORLOV GURUHLARIDA PREDMETLARNING SHAKLI HAQIODAGI
TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISH**

Imomkulova Ozoda

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim kafedrasining katta o'q.

Ortiqova Rayhona

3-bosqich talabasi

ANNOTASIYA:

Bolalarning (xususiyl kuzatish materiallaridan foydalanib) buyumlarning shakli va geometrik figurani idrok qilish xususiyatlari.

Tayanch so'zlar va iboralar: mashg'ulot geometric figura, buyumlar, tasavvur, taqqoslash, dumaloq buyumlar, farqlash.

Katta guruhga kelguncha bolalarda etarlicha katta sensor tajriba to'plangan va shakllarni tekshirish ko'nikmasi takomillashgan bo'ladi. Tarbiyachi bolalarning geometrik figuralarning shakllari haqidagi bilimlarini mustahkamlash uchun o'rta guruh materialini takrorlagandan keyin, ularga **atrofdagi buyumlardan doira. Uchburchak, kvadrat shaklini topishni** o'rgatadi. Masalan, u tarelkaning tegi, stol ustining sirti, fortochka, qog'oz varag'i va boshqalar qanday geometrik figurapni, eslatadi, deb so'raydi. Tarbiyachi "Loto" tipidagi o'yin tashkil qilishi mumkin. Bolalarga rasmlar (har biriga 3-4 tadan) beriladi, ular shu rasmlar orasidan tarbiyachi ko'rsatayotgan figuraga o'xshash figurani izlashlari kerak. Shundan keyin bola nima topganini aytadi va gapirib beradi.

Tarbiyachi yordamida bolalar geometrik figuralardan har xil naqshlar, o'zlariga tanish buyumlar uchburchaklardan gilam, kvadrat va doiralardan avtomobil, kvadratlar va chburchaklardan qayiq va boshqa narsalar tuzidilar.

Katta guruhda bolalar **yangi tushuncha –"kvadrat"** bilan tanishtiriladi. Bunda tarbiyachi bolalarda mavjud bo'lgan kvadrat haqidagi tasavvurlardan foydalaniladi. Chunonchi, mashg'ulotda bolalar har xil kattalik va rangdagi 5 ta kvadrat olishadi. Tarbiyachi bular nimasi bilan farq qilishini so'raydi, ularni kattaliklari chapdan o'ngga qarab kamayib boradigan tartibda joylashtirishni taklif qiladi. Bu figuralar nimasi bilan o'xshashligini so'raydi. Bolalar e'tiborini har qaysi kvadratda qancha tomon va qancha burchak borligiga qaratadi. Shundan keyin tarbiyachi uchburchakning nechta burchagi borligini eslashni taklif qiladi.

Bolalar geometrik figuralarning shakllarini bilganliklari uchun ular bilan qiyinlik darajasi har xil bo'lgan, masalan, "Tavsifi bo'yicha top", "Har qaysi figurani o'z joyiga qo'y", "Shakli bo'yicha tanla" kabi didaktik o'yinlarni o'tkazish mumkin.

Bolalarni geometrik figuralar bilan tanishtirish uchun bir nechta mashg'ulot ajratiladi. Ularning mavzusi: oval bilan doirani, to'g'ri to'rtburchak bilan kvadratni va nihoyat, uchburchaklar bilan to'rtburchaklarni taqqoslashga oid bo'ladi.

Mashg'ulotlarni bunday tuzish mumkin. Mashg'ulotning birinchi qismida geometrik figuralar qaraladi, tekshiriladi va taqqoslanadi. Mashg'ulotning ikkinchi qismida shakllarning xossalari va belgilari

haqidagi bilimlarni taqqoslashga doir har xil mashqlar o'tkaziladi. Nihoyat, uchinchi qismda bolalarga buyumlarning shaklini shaklning geometrik etaloni bilan taqqoslash o'rgatiladi.

Mashg'ulotning birinchi qismida tarbiyachi bolalarning geometrik figuralar bilan bajaradigan tekshirish ishlari sistemasini tashkil qiladi. Tarbiyachi ketma- ket savollar qo'yadi, bolalarning e'tiborini shakllarning xususiyatlari va xossalari, o'xshashlik va farq qilish belgilariga qaratadi, ishlash usullarini aytib, bolalarning javoblarini aniqlashtiradi. Masalan, bolalarni oval bilan tanishtirishda tarbiyachi ovaldan barmoqni yuritib chiqishni taklif qiladi, bolalardan u qanday figurani eslatishini so'raydi. Bunda tarbiyachi doirada va ovalda burchaklar yo'q ekanini, ular dumaloq uzluksiz chiziqdan hosil bo'lganini ta'kidlaydi, bolalardan figurani stolda dumalatishni, atrofidan barmoqni yuritib chiqishni taklif qiladi.

Hajmli geometrik shakllar bilan tanishtirishda bolalar har xil tekshirish harakatlari sistemalaridan foydalanishadi: kontur bo'ylab barmoqlarini yuritib chiqadilar, ularning sirtlarini qo'llari bilan silab chiqadilar, asosni tavsiflaydilar, yoqlarni sanaydilar, ularning kattaliklarini taqqoslaydilar, bunda bevosita taqqoslash usulidan foydalanadilar.

Masalan, tarbiyachi bolalar bilan birga shar, silindrni tekshiradi. U bolalardan sharni, silindrni dumalatishni so'raydi, so'ngra ularni to'xtatib, tushuntiradi: sharga ozgina tegishing bilan, u dumalaydi, shar juda turg'un emas, silindr esa dumalashi ham, turishi ham mumkin.

Tarbiyachi qog'oz varag'iga silindrni qo'yib, qalam aylantirib chiqishni taklif qiladi. Chizilgan doiracha bilan silindr asosi orasidagi bog'lanish o'rnatiladi. Bolalar silindrning asosi bo'ylab barmoqlarini yuritib chiqadilar. Ular "uning tagi doira" deyishadi.

Bolalar geometrik figuralarning har xil alomatlariga ko'ra, ya'ni shakli, rangi, kattaligi bo'yicha guruhlariga ajratadilar, ularni kattaliklarining kamayib borishi yoki o'chib borishi tartibida joylashtiradilar.

Bolalarga shakli yoki rangi bo'yicha o'xshash figuralarni tanlashda ularga nechta guruh hosil bo'lishini o'ylab ko'rishni taklif qilish, so'ngra seminar ishlarni bajarish foydalidir. Muhimi, bolalar u yoki bu topshiriqni bajarib, nima qilganliklari va natijada nima hosil bo'lganini, ya'ni u yoki bu guruhga qancha va qanday figuralar kirganini gapirib berishlari shart.

Bolalarga buyumlarning shaklini shaklning geometrik etaloni bilan taqqoslash asosida aniqlashni o'rgatishga katta ahamiyat beriladi.

O'yin va mashqlar uchun o'yinchoq qushcha, matryoshka va boshqa narsalar tanlanadi.

Buyum shaklini baholab, bolalar uning biror geometrik obrazga o'xshashliklarinigina emas, balki undan farqlarini topishlari ham muhimdir. Tajriba bolalarga bu juda qiyinlik qilishini ko'rsatmoqda.

Maktabga tayyorlov guruhi

Maktabgacha tayyorlov guruhida **bolalarning shakl haqidagi bilimlar mustahkamlanadi va sistemaga solinadi**. Bolalar maktabga borgunlariga qadar quyidagi **geometrik shakllarni farq qilish, nomlarini aytish, asosiy xossalari va belgilarini bilishlari** kerak: doira, oval, to'g'ri to'rtburchak, kvadrat, uchburchak, to'rt burchak, shar, kub va silindr. Bu shakllarni bolalar rangi, kattaligi, proporsiyasi, u yoki bu figuralarning fazoviy holatlaridan qat'i nazar, bilishlari, hayotiy buyumlardan o'zlariga tanish shakllarni topa olishlari kerak. Bu ishga, odatda, mashg'ulotlarning bir qismi ajratiladi. Tarbiyachi bolalarning mustaqilliklarini rivojlantiradi, masalani o'zing echsang, o'shanda qiziqarli bo'ladi, deb ularni ishontiradi. Maslarni echishga bolalarning kuchlari etadigan bo'lishi kerak, bo'lmasa, bolalarda ishtiyoq yo'qoladi. Shu sababli qiziqarli masalalar bolalar dasturda nazarda tutilgan shakl haqidagi bilimlarni o'zlashtirib olganlaridan keyin, shaklni to'g'ri aytibgina qolmay, balki uni

qayta tiklay oladigan, shaklini almashtira oladigan, hayotiy buyumlardan o'zlariga tanish geometrik figuralarni topa oladigan bo'lganlaridagina beriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Мардонов Э., Останов К., Имомкулова О. Теория и методика формирования математических представлений Самарканд-2021
2. Sodiqova Sh. A. Maktabgacha pedagogika. Tafakkur sarchashmalari. T. 2013
3. Мардонов Э., Имомкулова О. Назария ва ташаккули мафхумҳои математикӣ Самарканд-2022
4. Sirajiddinov, N., & Norkobilov, A. (2024). EXPLORING THE IMPACT OF INVOICING CURRENCY ON FOREIGN TRADE. *Science and innovation*, 3(A4), 166-174.
5. Sirajiddinov, N. (2020). Trade and Economic Cooperation of Uzbekistan with Central Asia Countries. *International Relations: Politics, Economics, Law*, 2019(34), 25-36.
6. Sirajiddinov, N. (2017). Currency regime of Uzbekistan: goals, consequences, ways to improve. *International Relations: Politics, Economics, Law*, 2017(1), 72-88.
7. Capolupo, R., & Jonung, L. (2008). The effects of the real exchange rate volatility and misalignments on foreign trade flows in Uzbekistan. *Economics Discussion Paper*, (2008-29).
8. Ibragimov, M., Ibragimov, R., & Sirajiddinov, N. (2009). Modeling and forecasting income tax revenue: The case of Uzbekistan. *Economic Forecasting. Economic Issues Problems and Perspectives*, 213-227.
9. Sirajiddinov, N. (2004). Main Stages of Economic Reforms in Uzbekistan. Centre for Economic Research.
10. Olimov, U., & Sirajiddinov, N. (2008). The effects of the real exchange rate volatility and misalignments on foreign trade flows in Uzbekistan.
11. Dilshod og, T. I., & Maratovna, T. L. (2023). DAVLAT IQTISODIYOTINI YANGI BOSQICHGA ERISHISHIDA "ISLOM BANK" INING AHAMIYATI. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(7), 13-17.
12. Абдужабборов, Н., & Ташпулатова, Л. (2024). O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiyalash sharoitida islom moliyasining o'rni. *Узбекистан–стратегия 2030 с точки зрения молодых ученых: экономика, политика и право*, 1(1), 205-208.
13. Ташпўлатова, Л. М. (2004). Минтақанинг ижтимоий-иқтисодий салоҳияти. Т.: ТДИУ.
14. Ташпулатова, Л., & Суюнова, Ф. (2022). РАҚАМЛИ ТУРИЗМ МАМЛАКАТНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШИНИ ОШИРИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИ СИФАТИДА. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 23(6), 437-441.
15. Бакоев, М. Т., Исмаилова, Г. С., Ташпулатова, Л. М., & Джураева, Р. А. (2022). Внедрение принципов эффективного государственного управления в интересах устойчивого развития в Узбекистане. *Право и управление. XXI век*, 17(4), 3-19.
16. United Nations Development Programme (Uzbekistan). (2007). Human Development Report: Uzbekistan. UNDP.
17. Asatullaeva, Z., Aghdam, R. F. Z., Ahmad, N., & Tashpulatova, L. (2021). The impact of foreign aid on economic development: A systematic literature review and content analysis of the top 50 most influential papers. *Journal of International Development*, 33(4), 717-751.
18. Азларова, А. (2020). РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ШАРОИТИДА БАНКЛАРГА РАҚОБАТБАРДОШ МУТАХАССИС КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ. *Архив научных исследований*.
19. Sabirovna, G. G. (2022). Advantages And Disadvantages of Financial Globalization. *Res Militaris*, 12(4), 2159-2163.

20. Gulyamova, A., & Gulyamova, G. (2023). Use Of Innovative Services In The Development Of Retail Trade Banking System [Использование Инновационных Услуг В Развитии Розничной Торговли Банковской Системы]. Paradigms of management, economics and law, 58-67.

21. <http://ziyonet.uz/ru>